

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie	15
Przedmiot i metodologia badań	15
Koncepcja pracy. Zawartość rozdziałów. Terminologia	20
Stan badań. Istotność tematu	24
Rozdział 1	
Tradycje teatralne Piotrkowa. Scena szkolna w kolegiach zakonnych od XVII do XIX wieku	31
Przejawy życia teatralnego nad Strawą w dawnej Rzeczypospolitej	31
Zaczątki teatru w Piotrkowie. Dwie sceny zakonne – pijarska i jezuicka	36
Teatr w Kolegium Pijarów w Piotrkowie (1675–1831)	39
Działalność Kolegium Pijarów w Piotrkowie (1675–1831). Pietas et Litterae	39
Scena teatralna w Kolegium Pijarów w Piotrkowie (1675–1831)	42
Dialogi, dramaty, reprezentacje sceniczne, intermedia. „Sztuki wszelakie na raz jeden służyły”	47
Komedia świata polskiemu wystawiona z Trybunału Koronnego. Widowiska alegoryczno-panegiryczne	50
Deklamacje sceniczne, oracje, dysputy. Klasyczna triada retoryczna: docere, movere, delectare. „Na wszystkie perory mnóstwo zbiegało się ludu, a niekiedy Trybunał przybywał”	56
Repertuar sceny pijarów w Piotrkowie. „Przez trzy akty triumfy mężnych wojów bawią spektatorów”	61
Inscenizacja u pijarów. Efekty specjalne. Teatr cieni	68
Teatr w Kolegium Jezuitów w Piotrkowie	71
Działalność Kolegium Jezuitów w Piotrkowie (1706–1773). Ad maiorem Dei gloriam	71
Scena teatralna w Kolegium Jezuitów w Piotrkowie (1706–1773)	74
Repertuar sceny jezuitów. Programy teatralne. Tematyka przedstawień	76
Tragedia <i>Jonatas</i> Stanisława Jaworskiego. Dramat jezuicki okresu oświecenia na scenie piotrkowskiej w 1748 roku	85
Sztuka teatru i retoryka. Przygotowanie do wystąpień publicznych. Siła perswazji. Ars bene dicendi	87
Inscenizacja u jezuitów. Rekwizyty, efekty specjalne, latarnia magiczna	91
Kilka słów podsumowania. Trybunał Koronny a specyfika sceny w Piotrkowie	94

Rozdział 2

Życie teatralne Piotrkowa w okresie romantyzmu (1828–1863)	97
Warunki rozwoju życia teatralnego w powiatowym Piotrkowie	97
Cenzura i przepisy teatralne pod zaborem rosyjskim. „Zakazać, wykreślić każde słowo nieprawomyślne”	98
Idee epoki romantyzmu a teatr pod zaborem rosyjskim do 1863 roku. Gatunki dramatyczne i dramatyczno-muzyczne	103
Kompanie aktorskie w Królestwie Polskim w XIX wieku. Struktura życia teatralnego	109
Antreprzyzy, trupy teatralne w latach 1828–1863 w Piotrkowie	114
Trudne początki z F. Miłkowskim, J. Pfeifferem, W. Raszewskim i F. Stobińskim	114
Felicjan P. Miłkowski (1828, 1829). <i>Krakowiaczy i Górale</i> na początek	115
Juliusz Pfeiffer i teatr krakowski w objeździe (1835, 1858, 1860, 1861). „Efektowne dramata i komedijki kraszone muzyką i śpiewkami”	116
Wincenty Raszewski (1829, 1835, 1841). Porządny zapas sztuk. „Komedie i komediooperzy niewiele pozostawiają do życzenia”	119
Hipolit Popiołek – opera na prowincji (1837, 1838, 1839)	122
Feliks Stobiński i jego familijna trupa (1837, 1838, 1840, 1846, 1848, 1852). Komediooperzy, krotowile i melodramaty	122
Ludwik Hecker (1842, 1844)	124
Tomasz Chełchowski – teatr romantyczny (1847). Melodramat, komedioopera i opera	125
Jan Chrzyciel Okoński – komedioopera, melodramat, komedia (1850, 1859, 1866/1867). Ożywiał widownię teatralną prowincji. Ostatnie lata życia artysty w Piotrkowie	125
Ludwika Kłyszynska (1841, 1857). Komediooperzy i komedie	127
Repertuar towarzystw teatralnych w Piotrkowie w latach 1828–1863. „Miła sentymentalność” i niebywałe okropności. Na scenie dramaty rodem z oświecenia	128
Sztuka sceniczna. Reżyseria. Aktorzy – donośna deklamacja, ekspresja. Inscenizacja – smoki ogień miotające, upiory i ognie bengalskie	133
W objęciach Melpomeny i Talii – lepsze i gorsze chwile. Obrachunek	138

Rozdział 3

Życie teatralne Piotrkowa pod znakiem realizmu (1864–1890)	141
Warunki rozwoju życia teatralnego Piotrkowa w II połowie XIX wieku. Wzrost znaczenia miasta. Budowa teatru Spana. Obostrzenia cenzury	141
Animatorzy życia teatralnego w Piotrkowie. Przeciwnie prowincjonalnej martwocie	146
Teatr i dramat w okresie pozytywizmu	147
Repertuar dramatyczny towarzystw teatralnych w Piotrkowie (1864–1890). Swojskie czy obce, rozrywkowe czy poważne, stare czy nowe, moralne czy „grubo zmysłowe”? A. Fredro, J. Korzeniowski i V. Sardou na czele	151
Repertuar dramatyczno-muzyczny. Opery, operetki, wodewile, komediooperzy. Kankanowe wysoki offenbachowskiej muzy	158
Towarzystwa dramatyczne w latach sześćdziesiątych XIX wieku w Piotrkowie	161
Wbrew trudnościom. Od Pawła Ratajewicza do Aleksandra Carmantranda	161
Paweł Ratajewicz (1867, 1868, 1872, 1873/1874). Sztuk widowiskowych rozmaitości wszelaka. „Kompania zamożna i w talenta zasobna”	163
Aleksander Carmantrand (1869, 1870). Inauguracja teatru Spana	171
Lucjan Ortyński (1869). Niemalé powodzenie	173

Towarzystwa teatralne w latach siedemdziesiątych XIX wieku w Piotrkowie	173
Plejada zespołów i aktorów z A. Trapszą i J. Tekslm na czele	173
Dionizy Feliksiewicz – operetki „bez pomyślnego skutku” (1870)	175
Konstanty Łobojko. Bez większego powodzenia (1870, 1871, 1872)	175
Anastazy Trapszo. Sukcesy doborowego towarzystwa. Ambitny repertuar, wielkie dramaty, komedia rodzima, nowości (1867, 1870, 1871, 1873, 1874, 1877, 1878, 1883, 1884)	176
Teatrzyk letni Konstantego Sulikowskiego (1872)	181
Józef Gawecki (1872/1873)	181
Józef Teksel i jego teatr muzyczny. Jedno z najświetniejszych towarzystw prowincjonalnych (1873, 1874, 1876, 1878, 1879, 1885, 1888)	182
Mieczysław Krauze. Publiczność nie dopisała (1875)	196
Julian Grabiński samodzielnie i ze Stefanem Krzyszkowskim. <i>Halka</i> S. Moniuszki po raz pierwszy w Piotrkowie (1875). Opery przeplatane komediami (1875, 1876, 1879)	197
Apollo Choromański. „W farsy i operety towarzystwo się nie wdawało”. Teatr nowości dramatycznych bez uznania (1876)	202
Karol Doroszyński. Wysoki poziom teatru poznańskiego (1878)	204
Zespoły teatralne w latach osiemdziesiątych XIX wieku	204
Plejada teatrów i aktorów – od J. Puchniewskiego i J. Teksla do T. Smotryckiego	204
Franciszek Idziakowski i Władysław Werner. Bez operetki i bez sukcesów (1880)	206
Józef Puchniewski. Propagator <i>Halki</i> Moniuszki. Antreprener jednego z lepszych towarzystw teatralnych. Opera, operetka i sztuki popularne (1878/1879, 1881/1882, 1884, 1887, 1898) ...	207
Feliks Krotke i Rufin Morozowicz (1880/1881). Urozmaicony repertuar z operetkami na czele. Niemałe powodzenie	217
Emil Deryng ze Szkołą Dramatyczną. Repertuar ambitny, ale w teatrze pustki (1881)	220
Bolesław Kremski (samodzielnie w 1881) i z Anastazym Trapszą (1883, 1884). Doborowy repertuar, staranna wystawa, liczni widzowie	221
Jan Szymborski i Władysław A. Górski. Repertuar trafiający w gust publiczności (1883)	225
Aleksander Łukowicz i balet dla nielicznych widzów (1884)	227
Merilles i ogródkowe błazeństwa (1884)	227
Lucjan Dobrzański (1884). Aleksander Myszkowski i Teresa Nowakowska (1884/1885). Publiczność nie kwapiła się do teatru	228
Tomasz Smotrycki. Repertuar farsowy, komediowy i operetkowy (1885, 1886, 1899)	230
Towarzystwo krakowskie Władysława Antoniewskiego (1886)	235
Maurycy Kisielnicki (1886/1887). Pod znakiem komedii. „Nawet kobietom z kamienia łzy wyciskał”	236
Towarzystwo Edmunda Rygiera z teatru krakowskiego (1888)	239
„Kto się sławy dobił”. Gwiazdy teatru na występach w Piotrkowie (1872–1890). H. Modrzejewska, H. Marcello-Palińska, J. Otrembowa, G. Zapolska, L. Solski i inni	239
Aktorzy i ich sztuka sceniczna. Deklamacja i gest. „Jak szarża zbyteczna gubi sztukę” (1864–1890)	250
Inscenizacja. Reżyseria. Dekoracje. Sufler. Organizacja (1864–1890)	253
Publiczność w latach 1864–1890. Lubownicza kankanowych offenbachiad	260
Prasa wobec teatru (1864–1890). Sprawozdawcy i recenzenci „Tygodnia” (A. Porębski, M. Dobrzański, F. Barański, L. Rzeczniewski, J. Lamparski)	266
Cechy krytyki teatralnej na prowincji. Między aprobatą wartości a potępieniem plew scenicznych. „Efekta pstre i zmysłowe znajdują zwolenników”	269
Bilans czasów. Lata pod urokiem Talii i Terpsychory. Teatr stałym elementem pejzażu kulturalnego miasta	272

Rozdział 4

Życie teatralne Piotrkowa pod znakiem modernizmu (1890–1914)	277
Warunki rozwoju życia teatralnego w Piotrkowie (polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne). Koniec teatru Spana (1910)	277
Melpomena pod nadzorem. Cenzura rosyjska wobec teatru w latach 1890–1914. Jak wynaleźć lekarstwo na drakońską cenzurę?	280
Teatr i dramat okresu modernizmu. H. Ibsen, S. Wyspiański, G. Zapolska	281
Filary życia teatralnego w Piotrkowie. „Aby nie spały nasze zaścianki”	283
Repertuar towarzystw teatralnych w Piotrkowie w latach 1890–1914. Bomba na afiszu zwana wodewilem, opereta, sztuki swojskie, adaptacje. Rzeczy pikantne i żywiołowy śmiech	289
Występy towarzystw teatralnych w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku	296
Plejada zespołów z J. Szymborskim, Cz. Janowskim, B. Mareckim i K.S. Sarnowskimi	296
Lucjan Dobrzański i Jan Recki – solidnie i z zamiłowaniem (1890). L. Dobrzański – niepowodzenie (1902)	298
Jan Szymborski – dramaty, komedie, bez operetki. Czy koniecznie potrzebujecie podkasanej muzy operetkowej? (1890/1891, 1892)	301
Wacław Adler. <i>Wesele w Ojcowie</i> (1893) – pierwszy polski balet narodowy	304
Feliks Ratajewicz i Helena Sułkowska na deskach teatrzyku letniego „Konradów” (1894)	305
Czesław Janowski z teatrem łódzkim (1891–1895) i z własnym towarzystwem (1896, 1900). Wszystko, co tylko możliwe na scenie prowincjonalnej	306
Ludwik Czystogórski. <i>Pobyty przemilczany</i> (1895)	315
Kazimierz i Stanisław Sarnowscy ze zmiennym powodzeniem (1889, 1895–1897, 1898)	316
Michał Wołowski i teatr łódzki. Ku wyżynom artyzmu (1896, 1897)	325
Jan Żołopiński. Robili co mogli, a mogli niewiele. Zamierzenia ponad siły prowincjonalnego zespołu (1897)	328
Bolesław Marecki – świetny zespół dramatyczno-operetkowy. Niezwykłe powodzenie (1897, 1898, 1899)	331
Eugeniusz Majdrowicz. <i>Staranna wystawa, różnorodny repertuar</i> (1898, 1902, 1904, 1912). ..	337
Stowarzyszenie Artystów Dramatycznych Adolfiny Zimajer i Marcellego Trapszy. <i>Rezultaty wyborne</i> (1898). Zimajer z zespołem (1901)	340
Wanda Freilich w piotrkowskim teatrze letnim „Wodewil” (1899). <i>Adaptacja Quo vadis</i>	341
Występy teatrów na początku XX wieku (do wybuchu I wojny światowej)	342
Plejada zespołów. Od przyjezdnych do miejscowych, od teatru łódzkiego do piotrkowskich „Czarów” i „Victorii”	342
Teatr łódzki. Rzadkie wizyty w Piotrkowie (1900, 1901, 1904, 1910)	343
Władysław Gloger – ulubiony komik (1888, 1912)	345
Emil Deryng z warszawską Szkołą Dramatyczną. <i>Iskry prawdziwych zdolności</i> (1881, 1902). Jan Niewiarowski – komedie i nowości (1903)	346
Leopold Morozowicz i Edmund Kupiecki z lekkim repertuarem (1901). <i>Kupiecki samodzielnie – niepowodzenie</i> (1902, 1903)	348
Felicjan Feliński. <i>Wesele S. Wyspiańskiego po raz pierwszy w Piotrkowie</i> (1906)	351
Czesław Wiśniewski (1900/1901, 1909/1910). Jadwiga Wiśniewska (1910–1913). <i>Sztuki „szły żywo, powodzenie teatru nie słabło”</i>	353
Teatry warszawskie w Piotrkowie. <i>Klasyka dramatu i rzeczy łżejsze</i> (1910–1913)	355
Teatry piotrkowskie „Czary” i „Victoria”	359
Piotrkowski teatr stały „Czary”. <i>Godziwa rozrywka dla piotrkowian</i>	359
Piotrkowski teatr stały „Victoria” ze śmiałym repertuarem łżejszego kalibru (od 1911)	361

Najpopularniejsi autorzy utworów teatralnych wystawianych na scenie piotrkowskiej (1828–1918). M. Bałucki, A. Fredro, J. Korzeniowski, V. Sardou, J. Offenbach	364
Burze oklasków i owacje na stojąco. Znakomitości sceny na występach gościnnych w Piotrkowie (1890–1914). A. Zimajer, M. Przybylko-Potocka, J. Kotarbiński, W. Siemaszkowa, A. Zelwerowicz	367
Aktorzy – ekspresja i wyrazistość. Szarża, przewracanie oczu i skoki płasko-komiczne. „Dobrze! pan grajał, tylkoś pan kiepsko tupnął”. Przemiany sztuki aktorskiej – ku naturalności (1890–1914)	375
Inscenizacja. Problemy reżyserii, dekoracji, rekwizytor, sufler, kostiumy	379
Publiczność w latach 1890–1914. Dla niej musi istnieć teatr. Powolne dojrzewanie widzów do odbioru sztuki teatru. Poszerzanie kręgu odbiorców	387
Teatr prowincjonalny okiem literata. „Bez operety zginiemy!” A. Osmólski, K. Hoffman, B. Grabowski	395
Prasa wobec teatru (1890–1918). S. Łapiński, M. Dobrzański. Ocena przedstawień teatralnych. „Dalej licha farsa śmiech budzi szalony”	402
Sprawy teatru na łamach „Tygodnia” (1873–1906) i następnych pism	402
Krytyka teatralna. Prowincjonalna taryfa ulgowa. Być przewodnikiem po krainie teatralnej uludy	405
Stanisław Łapiński o teatrze prowincjonalnym bez taryfy ulgowej. Przeciw różnobarwnym wrażeniom i maskaradowym uciechom, „bo nie strawilibyśmy bezkarnie tej mikstury”	408
Miroslaw Dobrzański o teatrze prowincjonalnym. Przedstawić „cnotę w ozdobnej szacie, przesąd wyśmiać, występek ohydą okryć”	410
Cechy krytyki teatralnej w piotrkowskim „Tygodniu”. Realizm i pragmatyzm	414
Kilka uwag podsumowujących. Życie teatralne w guberni piotrkowskiej (1890–1914)	418

Rozdział 5

Życie teatralne Piotrkowa w czasie I wojny światowej (1914–1918)

Przejawy życia kulturalnego w Piotrkowie pod okupacją Austro-Węgier. Warunki polityczne, społeczne, ekonomiczne, kulturalne. Cenzura	423
Życie teatralne. Repertuar sceniczny w okresie I wojny światowej (1914–1918). Wzmószona fala uniesień patriotycznych	429
Towarzystwo Antoniego Piekarskiego (1915, 1916). Niech przemówi ze sceny patriotyczny dramat polski. „Dalej bracia na Moskała, już ojczyzna się wyzwala”	431
Teatr Polski Henryka Czarnieckiego (1916–1918/1919). Akcenty patriotyczne (<i>Car jedzie, Wesele i Halka</i>). Rozrywka pod znakiem operetki wiedeńskiej	434
Popularni artyści i zespoły przyjezdne w Piotrkowie (1916–1918). Od powagi do humoru w pieśni i słowie	445
Bilans lat I wojny światowej. Synkretyzm repertuarowy i wykonawczy. Od przekazu patriotycznego do operetki	449

Rozdział 6

Zagraniczne zespoły teatralne na występach w Piotrkowie (1872–1914)

Cudzoziemskie kompanie artystyczne w Piotrkowie	453
Teatr włoski Ludwika Carosello i Józefa Crottiego. Czy muzyka Belliniego starzeje się i ustępuje przed offenbachiadą?	454
Teatr rosyjski. Realia życia prowincji rosyjskiej, galeria typów społecznych. Opery, operetki, wodewile, komedie	456
Teatr małopolski (ukraiński). Obrazy i dumki z rodzimego folkloru (1888, 1890)	461

Teatr francuski. Epizod z operetkami <i>Nitouche</i> i <i>Niniche</i>	463
Teatr żydowski i nieliczne sztuki Abrahama Goldfadena. Rosyjski zakaz grania sztuk w języku jidysz	464
Indywidualne i zespołowe występy aktorów oraz muzyków zagranicznych	468
Rozdział 7	
Miejsca teatralne w Piotrkowie. Gmachy, sale, sceny. Techniczne uwarunkowania sztuki scenicznej od XVII wieku do 1918 roku	471
Przybytki Melpomeny, Talii i Polihymnii. Przegląd miejsc teatralnych i teatralno-muzycznych	471
Kościół piotrkowski. „Grała muzyka na trzy chóry podzielona”. Sztuka <i>Vindex gladius Tribunalis Petricoviensis</i> w murach kościelnych	473
Sala Rawickiej (od 1828) i stajnia Rozenbergowej (od 1838). Najstarsze pomieszczenia teatralne ..	477
Sala resursowa. Zaczątki godziwej rozrywki towarzyskiej	480
Sale widowiskowe w Hotelu Litewskim Michaleckiego (od 1862) i w kamienicy Skibińskiego (od 1880)	483
Teatr Spana (1868–1910). „Teatra i koncerta oraz wszelkiego rodzaju widowiska”	487
Teatr letni „Wodewil” (od 1895 roku). „Mile wpadający w oko” teatrzyk ogródkowy	501
Sala widowiskowa w Domu Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan (od 1899 roku)	511
Sale kinoteatrów „Czary” (1905) i „Victoria” (1911)	514
Sala widowiskowa w Domu Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Rzemieślników i Handlujących miasta Piotrkowa (od 1913 roku)	517
Plany budowy teatru	519
Przestrzeń teatralna – bilans, konteksty	520
Zakończenie	523
Zestawienia teatraliów	535
Repertuar teatru szkolnego (konwiktowego) w Piotrkowie. Scena w Kolegium Pijarów (1675–1831) i scena w Kolegium Jezuitów (1706–1773). Przedstawienia z lat 1682–1818 w układzie chronologicznym – według znanych tytułów	535
Repertuar zawodowej sceny teatralnej w Piotrkowie w latach 1828–1918/1919. Tytuły sztuk granych przez towarzystwa dramatyczne, teatry stałe w objeździe i teatry stałe piotrkowskie ..	538
Kalendarium występów zawodowych zespołów teatralnych w Piotrkowie w latach 1828–1918 (wędrownych, objazdowych i miejscowych)	589
Miejsca działalności teatralnej, muzycznej, artystycznej i rozrywkowej w Piotrkowie w latach 1675–1918	600
Bibliografia (wybór)	605
Summary	617
Streszczenie	619